

Непосредствено зад стъклената врата на заседателната зала, отдясно, са се събрали пенсионери. Дошли са на събранието просто така, по инерция. Вероятно са тръгнали за Калемегдан, а на Славия ги е изненадал дъжд. Скрили са се от лошото време в старата си служба. Знаят, че на събранието ще се раздава кафе и минерална вода. А може да им дадат и нещичко за работа.

Срещал съм различни видове пенсионери: навършили възраст, наследствени, преждевременни, по болест; от онези, доволните, че сравнително млади и здрави са успели да се докопат до пенсия, и от онези, другите, налегнати от болести и грижи. Виждал съм пенсионери, които със зъби и нокти драпат да работят нещо, каквото и да било, и такива, които са вдигнали ръце от всичко и са се оставили на тъпото живуркане и броене на дните до смъртта. Но у всички тези почтени хора, под привидното удовлетворение, неизразходвана енергия или болест, винаги може да се почувства фино наслоеното огорчение. Естествено, говоря за хора, които са извършвали абстрактна канцеларска работа, не за онези, които действително могат да покажат какво са създали през живота си. Селяните, например, не познават институцията на пенсионирането. Живеещи в свършена хармония със земята и плодовете на своя труд, в хармония с раждането и смъртта, смяната на годишните времена, плодородните и неплодородни години, те никога не престават да се трудят, променяйки само вида на извършваната работа. Започват като деца да пасат добитъка, като младежи копаят, като зрели хора орат и косят, за да прекарат последните си дни, след като станат белобради патриарси, в отглеждане на овошки зад къщата.

При чиновниците нещата стоят иначе: сблъскали се с пенсионирането, мнозина за пръв път се сблъскват с безсмислието на живота.

В механизма на чиновническата длъжност основно душевно състояние е чакането! Първо се чака десет часа – времето за почивка и закуска. Чака се краят на работното време, след което настъпва втората, свободната половина на деня. След това се чакат почивните дни, за да се поспи малко повече и евентуално да се излезе някъде сред природата. Още, чака се първо число на месеца, когато се получава заплата. Чака се повишение на заплатите, за което се шушука из канцелариите. Чакат се официалните празници. Нова година. Чака се изплащането на кредита, след което да се изтегли нов. А през цялото това време подсъзнателно се чака пенсията като окончателно освобождаване от работата, която не се обича и не се върши със страст.

Рядко съм срещал някого, който да изпитва удоволствие от всеки свой ден, без да чака нещо, по-точно, да живее СЕГА, В НАСТОЯЩИЯ МОМЕНТ, без да търси убежище в миналото (което винаги е било по-добро), или в бъдещето, което щяло да донесе възмездие за всички неправди. Най-после си стигнал до пенсия! Стигнал си до последната гара на пътуването, от което няма какво повече да се очаква, освен старост и смърт. Зашеметени от всекидневната канцеларска дрямка, пенсионерите не са успели да се подготвят психически за безкрайната пустош от време, която, свободна и незавладяна, неограничена от никакви правила и изисквания, се простира и разлива навсякъде около тях. Онези, които за щастие имат някаква малка страст, се хващат за нея като удавници за сламка: до безсъзнание кибичат с въдица в ръка (пак в очакване да уловят някоя голяма риба), крият се в албумите за марки (чакат да открият някоя рядка), или се

грижат за малката си градина (чакат да се разлисти и да роди), все едно, но чакайки, чакайки, чакайки, чакайки – само и само някак си да дадат отпор срещу тъпотата на времето. Други се посвещават на вслушване в изнуреното си тяло, което постепенно отказва да се подчинява. Болестите, на които по-рано, докато са ходели в канцеларията, не са обръщали никакво внимание, сега се разбуждат и чукат на вратата на свободното време. Започват да обикалят по разни лекари. Лекарствата против едно заболяване предизвикват увреждания, водещи до други заболявания. Следвайки така болестите, които се въртят в кръг, и не подозират, че все пак са спасени от много по-злокачествената, неизлечима болест: сблъсък с празнотата.

Но мнозинството пенсионери, бивши служители в административните институции, се чувстват измамени. Измамата от страна на собствения им живот е окончателна и невъзвратима: годините, пропилены напразно за работи, които сега им изглеждат напълно безсмислени, не могат да бъдат върнати от никого.

Колко дни и безсънни нощи са разработвали някакъв сложен закон, който вече отдавна е отживял, смешен, забравен и не е в сила. Бановините, в които са започнали кариерата си, вече не съществуват. Нито министерствата, които междувременно са станали секретариати, нито Борсата, която сега кой знае как се нарича; дори и учрежденията им вече не се наричат управи, а утре няма да се наричат и учреждения, също както и фирмите днес се наричат предприятия, а предприятията станаха... и т. н. Няма вече и седемнайсет степени при заплащането, както някога, когато човек точно си е знаел къде е разпределен и накъде трябва да напредва, докъде да стигне. Всичко се е разместило и прекатурило! Къде са днес онези министри, техните помощници, градо-

началници, титулярни съветници, къде се даяна деловодния протокол, къде са кадровиците, кой преобърна надолу с главата йерархията? Зад гърба им е административна разруха. Някой шегаджия е наизвадил пречките на стълбата, по която съвестният чиновник се е катерел усърдно към върха. Какво да сторят с останалите дни? На кого да се посветят? Вече не са необходими на жените си. Децата им повече не ги искат. На внуците си са скучни. Другите биха си разтълкували едно такова посвещаване като натрапничество. На кого? Накъде? Как?